

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної політики
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Кубіній Н. Ю.

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і підприємництва
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Кубіній В. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Palinchak Mykola

*Doctor of Political Science, Professor,
Professor at the Department International Politics
Uzhhorod National University*

Kubiniy Natalya

*Ph.D. of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship
Uzhhorod National University*

Kubiniy Volodymyr

*Ph.D. of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Economics and Entrepreneurship
Uzhhorod National University*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ТУРИЗМІ ТА СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК СТРАТЕГІЧНИХ ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Анотація. Досліджено роль підприємництва як фактору розвитку територіальних громад, регіону, національної економіки та проведено його аналіз в Закарпатській області. Запропоновано поняття ефективності та проведено компаративний аналіз результатів ефективності підприємництва в туризмі та сільському господарстві регіону як стратегічних сферах розвитку й конкурентоспроможності Закарпаття та його територіальних громад. Представлена експлікація поведінки підприємництва в туризмі та аграрного підприємництва в умовах нестабільності середовища. Враховуючи потреби споживачів туристичного та аграрного продукту, виявлено потенціал розвитку туристичного сегменту та аграрного бізнесу в області. Доведено, що інноваційне підприємництво є стратегічним фактором розвитку в сільському господарстві, в той час як підприємництво в туризмі крім інноваційного має великий екстенсивний потенціал.

Ключові слова: підприємництво та підприємницька діяльність, інноваційне підприємництво, стратегічний розвиток, туризм, сільське господарство, ефективність, регіональна економіка, національна економіка, територіальна громада, конкурентоспроможність.

Вступ та постановка проблеми. Формування регіональних та національних конкурентних переваг значною мірою обумовлено впливом підприємницької діяльності, котра виконує роль каталізатора економічного розвитку. В той же час, конкурентоспроможність окремого підприємницького гравця визначається широким колом факторів, від державної підтримки бізнесу, ділового та інвестиційного клімату в країні й регіоні, інноваційної політики держави та функціонування національної й регіональної систем до вибору суб'єктом господарювання моделі управління, адекватності його стратегічних намірів стратегічним цілям регіону та держави. Дія всіх чинників відображається у рівні конкурентоспроможності бізнесу, одним з маркерів якої є його ефективність. Ефективність має широке коло вимірів, але в даному дослідженні ефективність – це показник, що відображає співставлення ефектів, резуль-

татів діяльності в різні періоди часу. Вважаємо важливим відмітити, що класичний показник ефективності, що показує прибутковість підприємницької діяльності, неможливо застосувати в даній публікації, через відсутність статистичної інформації по регіону відносно витрат та прибутку від туристичної діяльності. Це обумовило доцільність визначення ефективності за допомогою показника динамічного ряду, тобто темпів зростання кількості туристів за визначений період та, відповідно, темпів зростання кількості продукції сільського виробництва.

Стратегічний контролінг ефективності, елементом якого є аналіз, – це завдання як менеджменту окремого ділового гравця, так й територіальної громади, регіону, національного управління, що пояснюється наступним: ефективність сама по собі є економічною метою господарської діяльності; підвищення ефективності надає

можливість бізнесу, регіону, національній економіці спрямувати ресурси на розвиток, інноваційну діяльність, інвестувати в людський капітал; регулювати ціну й застосувати методи цінової конкуренції, що є складовими стратегічного управління конкурентоспроможністю всіх рівнів економіки.

Ефективність в даному контексті, крім аналізу динаміки обсягів наданих послуг або реалізованої продукції, залучає увагу менеджменту та аналітиків до стратегічного потенціалу розвитку, дозволяє впровадити стратегію фокусування на витратах, що, в свою чергу, сприяє економії ресурсів, збереженню навколишнього середовища, бережливого ставлення до ресурсів, що не відновлюються.

Все це обумовлює значимість дослідження ефективності бізнесу в туризмі та сільському господарстві Закарпатської області: вказані види діяльності визначені як стратегічні, забезпечують поповнення місцевих, регіонального та національного бюджетів, формування ринку праці, збільшенню валового регіонального продукту. Вказані галузі так само дозволяють розвиватися територіальним громадам, їх економічному потенціалу, можливістю вирішення не тільки економічних, але й соціальних завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика ефективності діяльності суб'єктів господарювання у сфері туризму й сільського господарства та дослідження її впливу на розвиток самого бізнесу, територіальної громади, регіону й національної економіки знаходиться в центрі уваги науковців та практиків. Так, Булкін С., досліджуючи аграрний бізнес, доводить, що «сутність ефективності виробництва відображає широкий комплекс умов функціонування продуктивних сил і виробничих відносин, які у сукупності забезпечують процес розширеного відтворення» [3]. Головка Р. проводить дослідження впливу кооперації на результати діяльності невеликих агропромислових підприємств на основі висновку про те, що вони «не можуть здійснювати інтенсивне високотехнологічне виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, забезпечувати сервісне обслуговування засобів виробництва, а тому потребують об'єднання зусиль на кооперативних засадах» [4]. Академік Амосов [1] обґрунтовує шляхи підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрного підприємництва. Ільчук М. та ін. досліджують шляхи диверсифікації «підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки України у повоєнний період» [6] як один з факторів підвищення ефекту від операційної активності.

Відповідно, фахівці у сфері туризму вивчають проблеми та шляхи підвищення його результативності. Прикладом є дослідження Титаренко Л. та Рябокінь Є., котрі декларують, що, «підприємницька діяльність в сфері туризму характеризується рядом особливостей, які необхідно враховувати під час розробки пропозицій щодо розвитку туристичного бізнесу» [11]. Умови глобалізації та розвиток туризму досліджують Білозубенко В. та ін. [2].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Разом з тим, порівняння ефективності сільського господарства та туризму як стратегічних видів діяльності сучасна наукова спільнота обходить увагою. Відсутні результати компаративного аналізу впливу викликів навколишнього середовища на стан розвитку туризму та сільського господарства. Відсутні наукові та практичні твердження про потенціал розвитку туристичного підприємства. Все це актуалізує тему даної статті.

Метою дослідження, результати якого представлені для обговорення науковою спільнотою в даній публікації, є проведення компаративного аналізу ефективності підприємництва в туризмі та підприємництва в сільському господарстві, що дозволить виявити рівень стійкості бізнесу у вказаних сферах регіональної економіки.

Для досягнення мети вирішені завдання:

1. Показана сутність, значення підприємництва та наведені основні характеристики його розвитку в Закарпатській області.

2. Запропоноване визначення ефективності як порівняння ефектів в різні періоди часу та проаналізована динаміка розвитку туризму у порівнянні з розвитком сільського господарства в регіоні.

3. Визначена стійкість підприємництва у сфері туризму та аграрного виробництва, їх роль у задоволенні потреб та наявності потенціалу розвитку.

Результати дослідження. Підприємництво, як визначає українське законодавство, «це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [5]. Разом з тим, підприємницька діяльність виконує широке коло функцій, серед яких головними виділені такі:

– наповнення регіонального та національного ринків товарами та послугами в межах наявного платоспроможного попиту, що, в свою чергу, збільшує регіональний та національний продукти;

– формування регіонального та національного ринків праці, розвиненість та функціональність яких сприяють вирішенню політичних завдань зниження безробіття та підвищення рівня зайнятості;

– активізація інноваційної активності, котра призводить до побудови системної стратегічної конкурентоспроможності регіону та країни в цілому;

– участь у міжнародних відносинах через експортно-імпорتنі операції, науковий обмін, інноваційну співпрацю та інші сфери активності.

Розвиток підприємницької діяльності в територіальних громадах, регіоні, країні залежить від інтенційності управління, що доведено в наших попередніх дослідженнях [7; 8].

Загальний стан та тенденції підприємницької активності в Закарпатській області представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники діяльності суб'єктів господарювання

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Усього, одиниць	59798	56328	51972	51244	50608	49923
підприємства	6111	5058	5788	6424	6388	6655
відсотків до загальної кількості суб'єктів	10,2	9,0	11,1	12,5	12,6	13,3
фізичні особи-підприємці	53687	51270	46184	44820	44220	43268
відсотків до загальної кількості суб'єктів	89,8	91,0	88,9	87,5	87,4	86,7

Джерело: [12, с. 326]

Як свідчать дані табл. 1, в Закарпатті спостерігається зменшення кількості суб'єктів підприємницької діяльності у 2020 році у порівнянні з попередніми роками. Кількість фізичних осіб – підприємців зменшилася з 54 тис. у 2015 році до 43 тис. у 2020. Разом з тим, кількість юридичних осіб зросла з 6,1 тис. одиниць до 6,7 тис. Причини скорочення ділової активності в Закарпатті в даному дослідженні поєднані у три групи:

1. Відсутність стратегічного управління розвитком регіону, незважаючи на наявність прийнятої Стратегії [10] та окреслення завдань з її реалізації.

2. Недооцінка значення підтримки видів діяльності в регіоні, що мають стратегічний характер та відповідно підприємницької діяльності в цих галузях.

3. Відсутність знань та навичок управління розвитком та конкурентоспроможністю підприємницькими гравцями в умовах турбулентності, кризових явищ та невизначеності майбутнього.

Проведення компаративного аналізу туризму та сільського господарства за допомогою критерію ефективності дозволяє здійснити ретроспективний огляд розвитку підприємництва в цих сферах, котрі визначені як стратегічні й обумовлюють побудову стратегічних конкурентних переваг як самих гравців, так і територіальних громад, де вони функціонують, регіону або національної економіки.

Внаслідок відсутності статистичної інформації про прибуток, витрати в обох галузях економіки, для досягнення цілі даної публікації в якості ефективності визначені темпи росту абсолютних показників, що характеризують обсяги наданих послуг або реалізованої продукції. Обрання темпів зростання як показника ефективності визначено також наступним:

- можливість порівняння, що є умовою якісної аналітики;
- наявність статистичних даних в джерелах державної та регіональної статистики;
- тенденція, що оцінюється за допомогою індексу зростання, показує певний результат бізнесу та характеризує априорі заданий критерій ефекту підприємницької діяльності.

Дані про тренд кількості туристів в Закарпатській області представлені в табл. 2.

За даними табл. 2. кількість туристів, що мандрували організовано, збільшилася з 11 тис. у 2015 році до 15 тис. у 2020 році. Разом з тим, скорочення показника 2020 року пояснюється пандемією COVID-19 короно вірусом та обмеженістю туристичних можливостей. Порівняння темпів росту надання послуг туристам та обсягів продукції сільського господарства буде наведено на рис. 1.

Крім цього, доцільно вирішити проблему статистичного спостереження, що підтверджується думкою інших науковців, котрі стверджують, «що на сьогодні подібні ототожнення не зовсім припустимі, оскільки швидкими темпами розвивається міжнародний (зовнішній), іноземний, внутрішній, пригодницький, круїзний, екологічний, культурно-пізнавальний та інші види туризму. Тому доцільно було б відносити статистичні показники туризму до окремої групи, тобто розробити та впровадити адекватну систему показників статистичного обліку туристичної діяльності як в межах національної економіки, так і в розрізі територіальних одиниць – регіональних показників» [9].

Стосовно підприємництва в галузі сільського господарства, ефектом обрано обсяг продукції, а ефективністю – темпи зростання обсягів продукції аграрного господарства. Індеси продукції запропоновані в табл. 3.

Порівняння індесів обсягів продукції та послуг наведено на рис. 1.

Як свідчать дані рис. 1, зростання обсягів наданих послуг в туризмі у 2019 році у порівнянні з попереднім роком складає 110,6%, а у 2020 – практично у двічі менше. Ситуація в сільському господарстві також свідчить, що у 2020 році індекс обсягів наданих послуг нижче за індекс 2019 року.

Разом з тим, якщо порівнювати обсяги послуг у 2019 році з 2015 роком, побачимо, що темп зростання як показник ефективності туризму значно вище за ефективність сільського господарства

Відомо, що 2020 рік приніс ризики пандемії, що безумовно вплинуло на масштаб наданих послуг та обсяги виробництва підприємництва в Закарпатті. Темп зростання обсягів у туризмі у 2020 році у порівнянні з 2015 значно нижче, ніж у 2019 році у порівнянні з тим же періодом часу. Сільське господарство показує стабільність ефек-

Таблиця 2

Кількість туристів, обслужених туроператорами та турагентами, за видами туризму в Закарпатській області

	Кількість туристів, обслужених туроператорами та турагентами	У тому числі		
		внутрішніх туристів	виїзних туристів (громадян України, які виїжджали за кордон)	в'їзних (іноземних) туристів
2015	10656	3049	7594	13
2016	11601	3594	7939	68
2017	14652	4016	10534	102
2018	25348	6258	18907	183
2019	28044	7968	19962	114
2020	14669	2513	12156	–

Джерело: [12, с. 172]

Таблиця 3

Індеси продукції сільського господарства в Закарпатській області

(відсотків до попереднього року)

	2015	2019	2020	2021
Господарства усіх категорій	95,0	100,9	96,5	91,9
підприємства	116,7	85,3	116,3	85,4
господарства населення	93,1	102,8	94,5	92,7

Джерело: [12, с. 248]

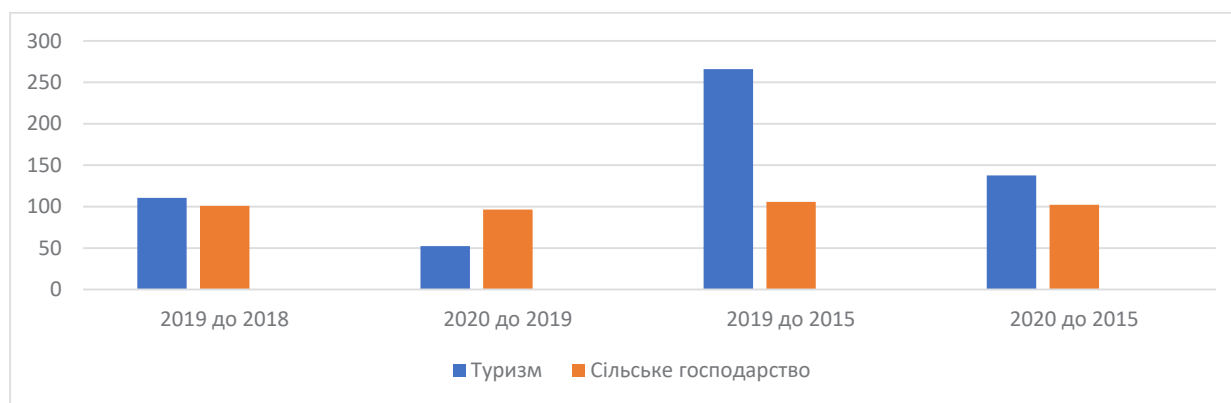

Рис. 1. Темпи зростання обсягів продукції сільського господарства та наданих послуг в туризмі в Закарпатській області

Джерело: за даними табл. 2, 3, [12, с. 246]

тивності діяльності, що в сукупності дозволяє стверджувати наступне.

1. Підприємництво в туризмі має більшу залежність від викликів навколишнього середовища, ніж сільське господарство, котре має стабільність обсягів виробництва, незважаючи на виклики навколишнього середовища.

2. Результати розрахунків за вказаний період свідчать, що підприємництво у сфері туризму спрямоване на задоволення духовних потреб, в той час як аграрне підприємництво орієнтоване на задоволення базових потреб. До 2019 року духовні потреби значно перевищували базові (це твердження здійснюється лише в контексті даного дослідження).

3. Задоволення духовних потреб може здійснюватися за умови наявності фінансових можливостей, тому можемо стверджувати, що доходи закарпатців мали в цей період тенденцію до зростання.

4. Для розвитку підприємництва у сфері туризму в Закарпатській області є великий потенціал. Враховуючи те, що кількість туристів у 2020 році складає 15 тис. осіб, а населення області – 1,3 млн осіб [12, с. 31], кількість вояжерів складає 1,25% від усього населення. При тому, що деякі туристи неодноразово мандрують, проте розширення кола залучених в обслуговування підприємництвом туристичної сфери має велику перспективу. Відносно сільського господарства, яке головним чином задовольняє фізіологічні, базові потреби, й має обмеженість стосовно абсолютних обсягів продаж та ефективності, потенціал розвитку полягає у впровадженні інноваційного підприємництва та розширення продуктової лінійки та інноваційних технологій. Підприємництво в туризмі має як перспективу інноваційного розвитку, так й екстенсивного нарощування традиційних послуг.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Підприємництво виступає важливим чинником розвитку територіальних громад, регіону та країни в цілому, вирішує завдання побудови стратегічної конкурентоспроможності територій та їх економічних систем.

2. Туризм, як і аграрне виробництво, є стратегічними галузями розвитку територіальних громад, регіону та національної економіки в цілому, а розвиток підприємництва в даних галузях є стратегічно важливим і вимагає уваги від місцевих, регіональних та державних органів влади.

3. Підприємницька діяльність в туризмі має більшу залежність від викликів навколишнього зовнішнього середовища, ніж сільське господарство, котре має стабільність обсягів виробництва, незважаючи на виклики навколишнього середовища. на вплив природно-кліматичних умов.

4. Для визначення стратегії розвитку підприємництва в сфері туризму та сільського господарства доцільно враховувати спрямованість на потреби, котрі будуть задоволені, та їх фінансове забезпечення.

5. Потенціал розвитку підприємництва в туризмі значно вище за потенціал розвитку підприємництва аграрній сфері, що потрібно враховувати при підготовці кадрів в регіоні, формуванні мережі консалтингових центрів та прогнозуванні перспектив розвитку області.

6. Важливим напрямком розвитку підприємництва виступає його інноваційна спрямованість, котра дозволить принести (створити) нові продукти, технології та можливості як для бізнесу, так і для споживачів.

У подальших дослідженнях заплановано побудувати модель управління розвитком підприємництва у стратегічних сферах розвитку регіональної економіки.

Список використаних джерел:

- Амосов О.Ю. Фермерство як форма підприємництва в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2008. № 8. С. 4–6.
- Білозубенко В.С., Корнєєв М.В., Горб К.М. Розвиток туристичної інфраструктури країни в умовах глобалізації туризму. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6579> (дата звернення: 15.10.2023).
- Булкін С. Сучасний стан та перспективи діяльності сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 9. С. 131–136.
- Головко Р. Кооперація виробничо-господарської діяльності фермерських господарств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 19. С. 34–38.
- Господарський кодекс України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
- Ільчук М., Нікітченко С., Ситник О., Павленко В. Диверсифікація підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки України у повоєнний період. *Економіка АПК*. 2023. Том 30. № 4. С. 25–35.
- Кубіній Н. Іntenціональна економіка та її кредо. Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (17-18 квітня 2019 р.). Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2019. С. 273–275.

8. Кубиній Н.Ю. Філософський бекгroud імовірності як категорії інтенціональної економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка*. 2021. Вип. 1 (57). С. 48–53.
9. Полюга В. Аспекти статистичного вивчення стану туристичної галузі регіону. *Регіональна економіка*. 2001. № 2. С. 176–180.
10. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років. URL: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf>
11. Титаренко Л., Рябокін Є. Підприємництво у сфері туризму в умовах глобальних трансформацій. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/96.pdf (дата звернення: 15.10.2023).
12. Щорічник Закарпаття 2021. Ужгород, 2022. 490 с.

References:

1. Amosov O. Iu. (2008) Fermerstvo yak forma pidpriemnytstva v ahrarnii sfer [Farming as a form of entrepreneurship in the agricultural sphere]. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 4–6.
2. Bilozubenko V. S., Kornieiev M. V., Horb K. M. (2018) Rozvytok turystychnoi infrastruktury krainy v umovakh hlobalizatsii turyzmu [Development of the country's tourist infrastructure in the conditions of globalization of tourism]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6579>
3. Bulkin S. (2020) Suchasnyi stan ta perspektyvy diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Current state and prospects of agricultural enterprises]. *Ahrosvit*, no. 9, pp. 131–136.
4. Holovko R. (2019) Kooperatsiia vyrobnycho-hospodarskoi diialnosti fermerskykh gospodarstv [Cooperation of production and economic activity of farms]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 19, pp. 34–38.
5. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Ilchuk M., Nikitchenko S., Sytnyk O., Pavlenko V. (2023) Dyversyfikatsiia pidpriemnytskoi diialnosti v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy u povoiennyi period [Diversification of entrepreneurial activity in the agrarian sector of the economy of Ukraine in the post-war period]. *Ekonomika APK*, vol. 30, no. 4, pp. 25–35.
7. Kubinii N. (2019) Intentsialna ekonomika ta yii kredo [Intentional economy and its credo]. *Aktualni pytannia ekonomiky, obliku, finansiv ta upravlinnia personalom: zbirnyk tez mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (April 17–18, 2019). Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», pp. 273–275.
8. Kubinii N. Iu. (2021) Filosofskyi bekhroud imovirnosti yak katehorii intentsialnoi ekonomiky [Philosophical background of probability as a category of intentional economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser.: Ekonomika*, vol. 1 (57), pp. 48–53.
9. Poliuha V. (2001) Aspekty statystychnoho vyvchennia stanu turystychnoi haluzi rehionu [Aspects of statistical study of the state of the tourism industry in the region] *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 176–180.
10. Rehionalna stratehiia rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period 2021–2027 rokiv [Regional development strategy of the Transcarpathian region for the period 2021–2027]. Available at: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf>
11. Tytarenko L., Riabokin Ye. (2021) Pidpriemnytstvo u sferi turyzmu v umovakh hlobalnykh transformatsii [Entrepreneurship in the field of tourism in the conditions of global transformations]. *Efektivna ekonomika*, no. 9. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/96.pdf
12. Zakarpattia Yearbook 2021 (2022). Uzhhorod, 490 p.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS ON THE ENTREPRENEURSHIP INTOURIZM AND AGRICULTURE AS STRATEGIC BRANCHES OF THE REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary. The role of entrepreneurship as a factor in the development of territorial communities, the region, and the national economy was studied and its analysis was carried out in the Trans Carpathian region. The concept of efficiency is proposed and a comparative analysis of the results of entrepreneurship in tourism and agriculture of the region as strategic spheres of development and competitiveness of Transcarpathia and its territorial communities is carried out. An explanation of the behavior of entrepreneurship in tourism and agrarian entrepreneurship in conditions of environmental instability is presented. Taking into account the needs of consumers of tourist and agrarian products, the potential for the development of the tourist segment and agrarian business in the region was revealed. It has been established that the potential for the development of entrepreneurship in tourism is significantly higher than the potential for the development of entrepreneurship in the agrarian sphere, which must be taken into account when training personnel in the region, forming a network of consulting centers, and forecasting the development prospects of the region. Entrepreneurship acts as an important factor in the development of territorial communities, the region and the country as a whole, solves the task of building the strategic competitiveness of territories and their economic systems. Entrepreneurship in tourism is more dependent on environmental challenges than agriculture, which has stable production volumes despite environmental challenges. To determine the strategy for the development of entrepreneurship in the field of tourism and agriculture, it is advisable to take into account the focus on the needs that will be satisfied and their financial support. An important direction in the development of entrepreneurship is its innovative orientation, the office will bring new products, technologies and opportunities for both business and consumers. It has been proven that innovative entrepreneurship is a strategic factor of development in agriculture, while entrepreneurship in tourism, in addition to innovation, has great extensive potential.

Key words: entrepreneurship and entrepreneurial activities, innovative entrepreneurship, strategic development, tourism, agriculture, efficiency, regional economy, national economy, territorial community, competitiveness.